

„INÉ ČÍTANIE“ ELEKTRONICKY DETERMINOVANÝCH TEXTOV

Vladimír PATRÁŠ
(Banská Bystrica)

„V súčasnosti jazykové bádanie smeruje k interdisciplinárnym prienikom, čo ponúka inovácie nielen vo vzťahu k učebnému obsahu materinského jazyka a literatúry, ale aj k procesuálnej stránke vyučovania v intenciách komplexného pôsobenia na osobnosť žiaka.“¹

Hlavné motívy na premyslenie koncepcie a vybudovanie kompozície štúdie možno vidieť na výslednici niekoľkých navzájom usúvzťažnených okolností. Na počiatku sa nachádza zámer, prameniari z príležitostného, individuálneho a zároveň spoločenského – osobnostného, osobného a ľudského – rozmeru, ktorému podlieha konferenčné podujatie. Ukotvenosť v príslušnom rozmedzí signalizuje aj vstupný citát. Poukazuje totiž na jednu z najnovších autorových syntéz a zároveň približuje takpovediac stavebný pôdorys tvorivých úsílí. Doc. PaedDr. Milan Ligoš, CSc., mimor. prof., svoje doterajšie vedecké, odborné a pedagogické dielo obsahovo i výrazovo orientuje na hľadanie, nachádzanie a potvrdzovanie synergického princípu v texte. Je len prirodzené, že v jadre snáh nachádzame doménu trvalého vedeckého záujmu – didakticky podmienenú a skúmanú komunikáciu.

Hoci M. Ligoš bádateľsky priamo nesústredzuje pozornosť na problematiku elektronických textov, viacero postrehov, úvah a konštatovaní synekdochicky viaže aj na túto oblasť. Ide pritom o myšlienky, ktoré spočívajú v dotyku, nezriedka i prieniku s príslušným metodologicko-metodickým a (na zreteľný vplyv e-komunikácie stále nie celkom pripraveným) didaktickým areálom. Pre komunikantov, narodených v druhej polovici 80. rokov minulého storočia a neskôr (v sociogeneračnom ponímaní), sú elektronicky determinované texty už bežnou súčasťou každodenného života. „Generácia Y“ totiž pristupuje k podmienkam, predpokladom a vplyvom elektronických technológií v produkčnom i receptívnom zmysle prostredníctvom siete nie úplne nových, ale rázne obmenených dorozumievacích algoritmov. Sú iné, ako ich všeobecne poznáme a uplatňujeme v historicky potvrdenom a kultúrno-komunikačne overenom prostredí lineárneho alfabetickeho kódu. Tomuto účelu by mala/musí zodpovedať aj patrične pripravená odborová didaktika a školská prax nielen, ale predovšetkým v oblasti jazykového vzdelávania. Predchádzajúca požiadavka sa stáva nevyhnutnosťou, ak si jazyk, lingvistika a jazykové (rečové) komunikovanie stále nárokuje na prestížne postavenie nielen v panujúcej hierarchii vied, ale v neposlednom rade aj v školskom vzdelávaní a výchove. Je teda namieste vstupnú motivickú oblasť týchto pristavení vystužiť „elektronicky determinovaným“ náčrtom stavu v dorozumívaní, jazykovede a implicitne poukázať na možnosti uplatnenia aj v didaktike.

Druhý zdroj týchto úvah predstavujú vedecké a odborné podnety vo vzťahu k sledovanému komunikačnému časopriestoru. Jeho pôdorys i skelet utvárajú siete multidisciplinárne, ale stále vágne vymedzované tzv. nové médiá vrátane digitálneho kódu a hypertextu ako ich neodmysliteľných uholných kameňov. Ako inšpiratívne z tohto okruhu výberovo, prostredníctvom odkazov uvedme publikácie z ostatného desaťročia, zameriavajúce pozornosť na spoločensko-skupinovú, sociokomunikačno-kultúrnu a modálno-mediálnu paradigmu súčasnej éry (Barabási, 2006; Beck, 2003; Fairclough, 2003; Flusser, 2002; McLuhan, 2008; Stadtrucker, 2007; Školkay, 2009; Verčič a kol., 2004; „techno-komunikačnú“ názorovú platformu predstavuje zborník *Využitie informačných*

¹ LIGOŠ, Milan. 2009. *Základy jazykového a literárneho vzdelávania. Úvod do didaktiky materinského jazyka a literatúry*, I. časť, s. 107.

a komunikačných technológií v edukačnom procese; 2008, a i.). Komplementárny blok utvárajú výraznejšie jazykovo-komunikačne koncipované diela a špecifickejšie príspevky so zameraním pozornosti práve na elektronicky determinované texty, intermedialitu a intertextualitu (Crystal, 2006; Foret, 2008; Gregová – Rusnák – Sabol, 2004; Hoffmannová, 2006; Ondrejovič, 2008; zborníky *Média dnes. Reflexe mediality, médií a mediálných obsahů*; 2008; *Intermedialita: slovo – obraz – zvuk*, 2008, a i.).

Napokon ako tretí motivant popri vedeckom záujme o elektronicky determinované texty (synteticky Patráš, 2009) sa objavuje individuálna – dovoľujem si vysloviť myšlienku, že vonkoncom nie ojedinelá – odborná, pedagogická a používateľská skúsenosť s elektronicky determinovanými textami. Netreba príliš zdôrazňovať silnejšie zastúpenie tejto skupiny komunikátov v našom každodennom živote vrátane ich stále otvorenejšieho, nezriedka prekvapivo naznačovaného či odhaľovaného, preexponovane (ne/cielene?) kontaktového psychokomunikačného rozmeru a premenlivého kognitívno-pragmatického ustrojenia. O vzrastajúcom výskyte hybridných prejavov a (zámerne?) „makaronizovaných“ inojazykových súčiastiach v nich netreba na týchto stránkach viesť prídlhé diskusie. Už bolo naznačené, že aj v našom prostredí totiž na uvedené témy jestvuje dostatok výpovedne presvedčivých príspevkov v celom žánrovom diapazóne náučného štýlu. Poznatok platí aj o prejavoch oficiálnej a polooficiálnej pracovnej komunikácie, ktoré vstupujú do našich poštových priečinkov prostredníctvom elektronickej korešpondencie (e-mailingu). Na kontrastívne účely priradíme k nim geneticko-typologicky príbuzné komunikáty s mediálnym rozmerom. Na platforme *všeobecné – špecifické* takto vieme poukázať na invariantnú podstatu a zároveň naznačiť variačný potenciál e-komunikátov v širšom ponímaní.

Elektronicky podmienené komunikáty sú už skutočne súčasťou života a v *post–* ére ovplyvňujú myšlienkový a výrazový potenciál v individuálnom a spoločenskom, priaznivom i zápornom zmysle: „V súčasnosti ľudia zrejme vo väčšine prípadov komunikujú totiž prostredníctvom rôznorodých médií, pričom ustupuje komunikácia z tváre do tváre (F2F), resp. v bezprostrednom kontakte ľudí ako originálnych bytostí“ (Ligoš, 2009, 2. časť, s. 43). Tento úsudok je namieste aj pri zdržanlivých pohľadoch, bez podliehania navonok aktívnemu a atraktívnemu, predsa však ešte mýtizovanému technologickému determinizmu. Indiferentný, rezervovaný či na druhej strane odmietavý postoj k digitálnym podmienkam a prejavom zo strany učiteľov-slovenčinárov sa ukazuje ako nepríliš produktívny. Výchova a vzdelávanie v materinskom jazyku by malo nielen následne, ale v predstihu reagovať na digitálnu éru a na schopnosti dnešných žiakov bez ťažkostí uplatňovať v praxi jej výzvy i obmedzenia účelnými, v každom prípade odborne a metodicky premyslenými prístupmi. Nemám na mysli len „spotrebiteľskú“ či priam „konzumentskú“, povrchovo vábivú cestu, ale rozvážne trasovanie s racionálnymi odbornými-didaktickými ambíciami a hlavne prinášaním bezpečne fixovaných a systémovo ukotvených poznatkov.

Ako vhodné východisko na rozvinutie motivických okruhov a priblíženie vlastného zmyslu štúdie uvádzam niekoľko príkladov z vlastnej databázy elektronicky podmienených textov. Ukážky možno hierarchicky zostupne zoradiť v zmysle sústavy textovo-komunikačných kritérií (Findra, 1991) vcelku presnejšie iba v rozmedzí dichotómie (faktická, zámerne deklarovaná či iba tušená) *oficiálnosť – neoficiálnosť*. Do inventára opozícií by sme mohli bez ťažkostí doplniť aj ďalšie kompatibilné neverbálne dvojice, napr. *konvenčnosť – nekonvenčnosť*, *očakávanosť – neočakávanosť* výskytu tej-ktorej vlastnosti či príznaku a pod. Findrov „pružne stabilný“ konceptuálny aparát je otvorený a umožňuje zaradiť do svojej siete aj ďalšie neverbálne determinanty. Ostatné systémové parametre, napr. *pripravenosť – nepripravenosť*, *ústnosť – písanosť*, *monologickosť – dialogickosť* a ďalšie, sa v sledovanej elektronicky podmienenej komunikačnej sfére neaktivizujú, a to pre ich faktickú disperznosť, nevyhranenosť, zastretosť či nivelizujúcu prienikovosť.

Pre ukážky ako reprezentantov intertextovej komunikácie svojho druhu je všeobecne príznačná znížená autorská koncentrácia a komunikačná opatrnosť pri stvárňovaní ich ilokučnej zložky a tvorbe vlastného „koncového“ komunikátu. Deje sa tak pod vplyvom „používateľsky príjemného“ technologického prostredia, uzuálne „zneužívanej“ požiadavky

dôkladného zdialogizovania s operatívnou výmenou komunikačných rol a hlavne povrchovo lákavej možnosti čo najskôr odoslať posolstvo priamemu či sprostredkovanému adresátovi. Tento rámcový poznatok zreteľne signalizujú aj príklady (ukážky sú bez textových úprav, v pôvodnej podobe):

a) oficiálny e-mailový text univerzitnej študentky, pred časom sa zaujímajúcej o diplomovú prácu, adresovaný vypisovateľovi témy. Základnú komunikatívnu funkciu² nasycuje sebaaprezenčné úsilie so zreteľnými prejavmi preexponovanej asertivity. Spôsob grafického zobrazovania³ je typologicky veľmi blízky komunikácii, uplatňujúcej sa v telefonicknej službe krátkych správ (SMS) alebo v četových portáloch (identifikačné údaje pisateľky sú pozmenené):

----- Original Message -----

From: "melinda.pasikova" <melinda.pasikova@azet.sk>

To: <patras@fhv.umb.sk>

Sent: Tuesday, April 07, 2009 4:43 PM

Subject: diplomová práca

Dobrý deň. Idem meniť tému diplomovky. Vyberiem si niečo ľachšie. Vaša téma je hrozne ťažká. Môžte ju dať niekomu inému.

Pašíková

+++++

b) (polo)oficiálny inštruktážno-propagačný text s výraznými dialogickými črtami; na informatívnu funkciu sa navrstvuje kontaktovala a čiastočne zábavná funkcia:

Microsoft – "Diabolská" firma očami BFU.

[...]

Áno, ako správny Ubuntu-user nemôžem inak ako ohnúť nosom nad deravosťou, labilitou a hardvérovou náročnosťou Windowsu, ale nemôžem Microsoftu uprieť fakt, že priniesli počítače do bežného života. Koľko ľudí používala MS-DOS a bola s ním spokojná? Koľko ľudí dodnes používa Windows XP? Mnoho a majú na to dôvod. Je to systém urobený aj pre tých jednoduchších z nás, je naň veľa aplikácií a hlavne, je rozšírený. Iste, Vista bola krok vedľa (vraví sa, že Windows Vista bola najdrahšia kampaň na popularizáciu Linux distier), Sedmička je len pekne marketingovo zaobalený opravný patch na Vistu, ale prečo EÚ vadí to, že je nabité viac-menej užitočnými aplikáciami? Ak niekomu nevyhovujú, nech si ich odinštaluje alebo ich ignoruje. Na internete je Firefox, alebo Opera nesmierne množstvo alternatív, tak prečo toľké spory? IE VLC Player, GIMP. Windows Media Player OpenOffice. Photoshop ♦MS Office WinAmp, atď.

ZDROJ:

<http://kohutek.blog.sme.sk/c/193475/Microsoft-Diabolska-firma-ocami-BFU.html>

[online; cit. 2009-09-01]

+++++

² Na identifikáciu a hierarchiu komunikačných funkcií v ukážkach je využitá psychokomunikačná koncepcia Z. Vybírala (Vybíral, 2005, s. 31 – 32).

³ Združené pomenovanie na pracovné označenie tohto spôsobu dorozumievania je zvolené zámerne. O utváraní e-mailového textu ako charakteristickej písomnej záležitosti s jej všetkými črtami v týchto komunikačných aktoch totiž nemožno uvažovať bez vyargumentovanej diskusie.

c) (polo)oficiálny čitateľský diskusný príspevok s evidentnými črtami hovoreného dialógu – bezprostredná reakcia na vstupný text, publikovaný v regionálnom webovom periodiku. Na základnú informatívnu funkciu diskusného príspevku sa viaže kontaktná funkcia:

Východiskový text ← novinová správa

Diskusia:

[...]

mna by zaujimalo ako do audiny bez spz natrepali niekoľko paliet mob.tel?...zlodeji boli slabo pripraveny vsak ked uz kradli mali vsetko zobrat,nie?

Pridal: pista-sk

03.09.2009 22:23

ZDROJ:

<http://bystrica.sme.sk/diskusie/1553441/1/Madarskych-vodicov-odviezli-kamion-vykradli-a-zapalili.html>

[online; cit. 2009-09-03]

+++++

d) neoficiálny priateľský e-mailový komunikát s konvenčnými črtami a vecno-praktickým poslaním. Popri informatívnej funkcii sa uplatňuje inštruktážna funkcia (identifikačné autorské údaje sú upravené):

----- Original Message -----

Od: "B-ova Z-a" <bz-a@pobox.sk>

Komu: <meno@domain.sk>

Predmet: sprava

Dátum: 26. september 2000 19:32

Cauko Tani,

Diky ti velmi pekne aj za e-mailovu gratulation k moim meninam. Reagujem na Tvoju ponuku poslat nieco Vierke prostrednictvom Patovej a Jankinej navstevy. Potrebujembyť však priblizne v obraze aký objem čo do kg je Patov kamos ochotný zobrat do U.S.A.

Co by som jej kcela poslat ja ?

- 1 flasu Demanovku
- max. 2 kg gastany
- 1 ks kava cappuccino
- actual casopis Cosmopolitan.

Tani s Vierkynimy sviatkamy si Ty nerob starosti. Najvecsiu radost by jej však urobila jedna materialna vec a to kabelka, ktoru by vraj mali mat v malickom novom obchodiku, ktorý sa nachadza: dom Obuvi - oproti kaffeteria - smer ku kostol pany Marie.

Popis kabelky :

- bordovo-cervena
- vzor hadia koza ale vraj to nie je prava koza
- kabelka nie je cez plece ale do ruky
- cena cca 1 700,- SK
- tvar - pokusim sa pricarbat - asi ma aj daku sponu
- takuto nejaku kabelku videla Vierka u jednej stazistky na ambassade, ktorá si ju kupila v BA

Tani prosim Ta ak kabelku podobnu tomuto popisu by si v tom obchode uvidela tak ju prosim ta kup ak nie tak sa nic nedeje. Many na kabcu Ti poslem ja - najrychlejsie to bude asi cez ucet tak my prosim Ta e-mailuj c. Tvojho osobneho uctu v banke, v ktorej ho mas otvoreny resp. ak nemas otvoreny ty ale ho ma Julko tak mozeme tuto transakciu urobiť aj cez jeho osobny ucet. Daj mi prosim teba potom vediet co teda je ochotny ten pan do USA zobrat a potom sa dohodneme jako a kedy bych Ti poslala gastany

Neviem kedy ten pan uz bude v NY - Vierka tam bude cca od 30.9.2000 - vtedy ma robit v OSN tie testy a v NY by mala zotrvať asi do 3.10.2000, t. j. do stredy budúceho tyzdna. Takze ak by ten pan letel do USA napr. v nedelu mohli by sa este v NY stretnut.

Tani budem uz koncit - velmi pekne ti dakujem za ponuku (mas dost svojich starosti a este si prirabas) - ak to nevyjde svet sa neruca - vsetkych vas pozdravuje Z.

+++++

e) neoficiálny textový „prílepok“ v reťazci analogických príspevkov – odpoveď vlastníčky elektronického konta v priestore jedného z portálov tzv. sociálnych sietí; ide o textový útvar s konvenčnými črtami a praktickým poslaním. Popri prvotnej fatickej funkcii sa v poznámke exponuje kontakťová a informatívna funkcia:

Východiskový text ← virtuálne blahoželanie niekoľkých e-priateľov k meninám a prejavenie ich radosti z fotozáberov, ktoré diskutérka pred krátkym časom uverejnila na svojej webovej stránke. Diskutérka „skupinovo-hromadne“, t. j. verejne ďakuje za publikované postoje:

[...]

► Zuzana:

Dakujem baby, som rada, ze sa pacia, aj ked som trosku sklamana,lebo mi fotak dobre nezaostrojuje, odkedy mi spadol na kempingu do jazera :(Vidno to hlavne na tych fotkach krajiniiek... Vyzerá to tak, ze budem musiet investovat do noveho a mal by byt urcite vodotesny! PS: Hribiky sa susia :)

ZDROJ:

<http://www.facebook.com>

[online; cit. 2009-08-15]

Ako naliehavá otázka s nárokom na koncepčný svorník tejto štúdie vystupuje do popredia problematika podstaty, recepcie, pochopenia, produkcie a významu, t. j. vlastného účelu, využitia a vlastnej hodnoty elektronicky determinovaných textov. Pravdaže, súbežne sa dotýka ich miesta a úloh v edukačnej sfére rozmanitého druhu i mimo ustálených inštitucionalizovaných vzdelávacích aktivít vrátane prípravy a vzdelávania učiteľov (materinského) jazyka a literatúry. Ide totiž o spôsob komunikovania, ktorý sa najmä pre časť školskej mládeže a dorastu približne od miléniového zlomu stal veľmi frekventovaným a občas výhradným prostriedkom na saturovanie vlastných komunikačných kontaktov na interindividuálnej a/alebo mikroskupinovej úrovni. Je len samozrejmé, že o nedlhý čas sa terajšie skúsenosti posunú do vyšších sociogeneračných hladín a vyvolajú znásobený dopyt po „inom čítaní“ a tvorbe elektronicky determinovaných komunikátov.

Dnes už niet pochybností o jestvovaní osobitých (z hľadiska jazykového systému uvoľnených, nie všeobecne prísne reglementovaných, avšak prinajmenšom skupinovo tolerovaných) synchronných sociokomunikačných noriem. Spočiatku váhavé, technologicky ladené odporúčania v zmysle internetovej etikety (netikety) veľmi skoro prekonalí svoje odporúčajúce poslanie a vyvinuli sa aj v oblasti neverbálnych podmienok, ovplyvňujúcich samotnú jazykovú zložku. Ako už bolo uvedené, vcelku úspešne oscilujú na hraniciach

vymedzených a ustálené usúvzťahených opozícií *písomnosť – ústnosť, oficiálnosť – neoficiálnosť, verejnosť – súkromnosť, spisovnosť – nespisovnosť* a iných, podružných členov uvedených dichotómií. Treba vziať do úvahy predovšetkým skutočnosť, že okrem nezriedka amorfného, disparátneho profilu a vplyvu obvykle osobitého variačného zreteľovania sociopragmatických charakteristík sa normy z uvedeného okruhu bránia vnímaniu, analýzam, uplatňovaniu a expedovaniu podľa podmienok lineárne organizovaného textu.

Na teoretické zdôvodnenie dnešnej „reštruktúrovanej“ komunikačnej paradigmy je potrebné naznačiť ťažiskové momenty jej existencie. Pred vstupom do argumentačného priestoru upozorníme na metodickú dilemu, vymedzenú dvoma premisami. Na jednej strane sa uznáva fakt o rastúcom zástoji elektronických textov a ich razantnom uhniesdžovaní v našom živote; na druhej strane je taktiež namieste výpovedne silné konštatovanie o zaostávaní jazykov(edn)ého vzdelávania za neustále pribúdajúcimi elektronicky determinovanými komunikátmi. Združenie dvojice výrokov s rovnakým logickým statusom v spoločnom úsudku vyúsťuje do dvoch možností:

- a) buď „fenomén e-“ v škole, odvodený od zásad industriálnej spoločnosti (Kopecký, 2008, s. 134) neprijmeme – hľadanie či podporovanie primeraných postojov vo vzťahu ku komunikačnej praxi v tomto prípade stratí zmysel a oprávnenie,
- b) alebo pri súhlase s potrebou penetrovat' školské vzdelávanie „novými médiami“ vyvstane náročnejší problém – ako metodicky únosne, nielen efektne zaraďovať e-komunikáty do školského jazykového vyučovania a úspešne zvládnuť ich potenciál na reálne prepojenie s používateľskou praxou a predovšetkým žiackou komunitou.

V štúdiu už bola zmienka o „reštaurovaní“ dorozumievania v období tzv. globalizácie (termín pozri napr. Beck, 2003). Z diachrónneho pohľadu vskutku nejde o úplne novú situáciu. Treba súhlasiť s náhľadom V. Flussera o aktivizovaní, resp. symbióze osvedčených štruktúr komunikácie – amfiteátrového diskurzu, charakteristického pre tlač, televíziu a plagátovú sféru – a sieťových dialógov, t. j. finálnych (koncových) stavov, do ktorých vyúsťujú všetky informácie (Flusser, 2002, s. 25, 120 – 164). Multimodálna podstata, t. j. prepojenie viacerých kódových sústav v zhodnom technickom prostredí bez ťažkostí s interfejsom (technologickým rozhraním) v bežne dostupných elektronických komunikačných nosičoch podporuje nie ojedinelé úvahy o posune či priam návrate dorozumievania k archetypálnemu plošnému (obrazovému, dvojrozmernému) stvárňovaniu posolstiev, charakteristickému pre rané kultúry predfonetického vývinového štádia človeka a jazyka.

Pokúsme sa dosiaľ uvedené úvahy koncízne usúvzťažiť do systémovej podoby. Načrtnime pracovnú plochu, na ktorej by bolo možné hodnoverne kontúrovať stav a situáciu s vyústením do pracovnej typológie e-komunikátov a ich didaktického uchopenia. Vychádzajme z tvrdenia: elektronicky podmienené texty pokrývajú stále viac komunikačných sfér. Vytýčme komunikačný areál s oporou o kybernetický model komunikačného reťazca, vybavený dichotomickým konceptuálnym aparátom, v základnej podobe známym z náhľadov J. Findru (1991). V rohoch areálu sa exponujú 4 navzájom korešpondujúce podtypy elektronickej písanej/tlačenej komunikácie. Nejde pritom ani tak o pomenovanie jednotlivých súčastí konštruktú; dôležitejší je pojmový obsah a o zvýraznenie dynamických vzťahov a súvislostí medzi nimi s funkčným uplatnením v škole. Prirodzene, vymedzenie komponentov a vzťahovej siete medzi nimi si nárokuje na synchrónne platné, nie však bezvýhradné akceptovanie.

1. podtyp:

Na individuálnej až mikroskupinovej úrovni sa e-komunikácia s črtami neoficiálnosti, privátnosti a priezračnej, pestrej variantnosti uplatňuje v krátkych správach SMS a MMS, četrovacích fórach, v tzv. sociálnych sieťach a ich stále pribúdajúcich derivátoch (MySpace, Facebook, Jaiku, Twitter a i.).

2. podtyp:

Predchádzajúci podtyp sa nezriedka analogicky prenáša do tzv. občianskej žurnalistiky (weblogy), diskusných príspevkov v internetových verziách periodík či e-magazínov;

v modifikovanej podobe ho máme možnosť vnímať v odlahčených mediálnych formátoch (tzv. bulvárne produkty hlavne v televíznom prostredí), plniacich kratochvíľne poslanie a zábavnú funkciu. Pravdaže, ide o priestor, vybavený neverbálnymi determinantmi oficiálnosti – verejnosti, evokujúci zárodoky invariantu (žánru, formátu).

3. podtyp:

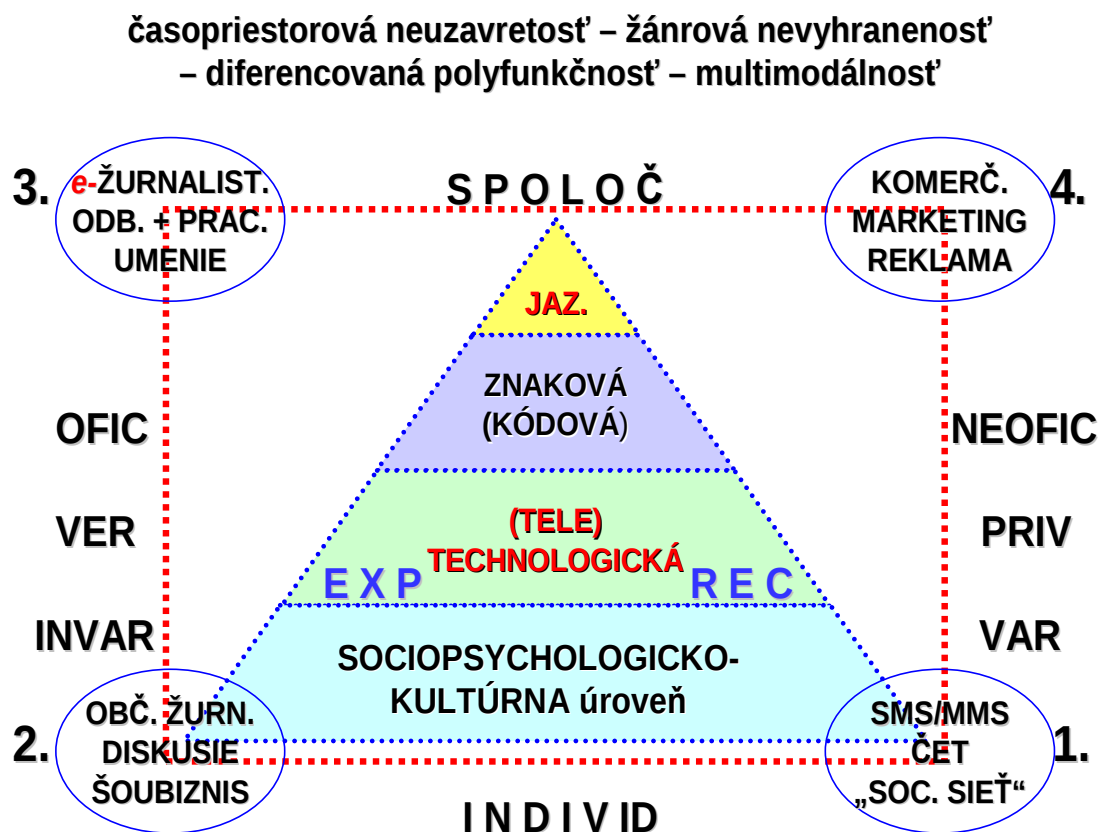
Uplatňuje sa ako odvodenina 2. podtypu, avšak s výraznými príznakmi a prejavmi verejnosti a oficiálnosti až polooficiálnosti. Svoje miesto nachádza v celom spektre e-žurnalistiky, v elektronickej odbornej a pracovnej komunikácii a kultúrnej sfére s jej variáciami. Podtyp je už schopný participovať v komunikačnom areáli s invariantným poslaním

4. podtyp:

Z geneticko-typologického hľadiska bezprostredne ťaží z intencie orientovanej na jednotlivca (reklamná komunikačná sféra, marketing, komečné aktivity a pod.). Ide však zároveň o usmerňovanú, skupinovo, zväčša spoločensky riadenú komunikáciu, spravidla s výrazným príspevom masových médií.

V syntetickom ponímaní sa expedient s recipientom v komunikačnom reťazci z „okrajového“ postavenia dostávajú pod vplyvom (tele)technologicky zmenšenej proxemiky do jeho centra. Presun okrem vcelku bezkonfliktného operatívneho striedania komunikačných rol s preexponovaním dialógu na úkor monológu so sebou prináša aj zmeny v socio-psycho-kultúrnej úrovni samotných komunikantov a preskupovanie znakových (kódových) sústav. Pravdaže, manéver zasahuje aj samotnú jazykovú zložku, ktorá sa nasycuje prvkami, prostriedkami a postupmi „vizuálne manifestovanej hovorenosti až hovorovosti (ústnosti)“. Výsledkom pôsobenia naznačených tendencií v e-priestore je dorozumievanie poznačené časopriestorovou neuzatvorenosťou, žánrovou nevyhranenosťou, diferencovanou polyfunkčnosťou, intermediálnosťou a multimodálnosťou. Je zrejmé, že práve ostatné dve vlastnosti „tlačia“ aj na zmenu samotného jazykového systému.

Schematicky:

Doterajšie analýzy, úvahy a ukážky signalizujú, že dorozumievanie v skúmanej časti e-komunikácie prvotne neťaží z predností písomnej (spisovnocentrickej) jazykovej komunikácie, ktorá sa vyučuje v školách ako stále dominantná komunikačná forma. E-spôsob sa totiž podobá na nie lineárny, ale skôr priestorový – prinajmenšom dvojrozmerný – útvar so sieťovou dimenziou. E-dorozumievanie pritom okrem zreteľného vzťahu s používateľskou praxou bezprostrednejšie korešponduje aj s prirodzenými procesmi ľudského mozgu a myslenia, a to efektívnejšie ako alfabetycký kód, vybudovaný na pozitívnom konzervovaní myšlienky (zámeru) v písanej podobe. Touto výstužou sa môže stať pre školské prostredie a jazykové vzdelávanie nielen (povrchovo) atraktívnym, pohotovým či pohodlným, ale predovšetkým odbornou-didakticky účinným kognitívno-inštrumentárnym aparátom. Znova treba zdôrazniť, že hlavnú úlohu nehrá technologická stránka elektronicky podmienenanej komunikácie v zmysle nosiča informácií (akéhosi transformátora či relé). Ide predovšetkým o samotné digitálne pripravované, spracúvané, šírené, prepojené a využívané obsahy s ich súvislosťami a s preferovaním vzťahových stránok medziľudskej komunikácie v univerzálnom – motivačnom, hodnotovom, kreatívnom – zmysle. E-komunikáty takto môžu spoluutvárať systémovú platformu mentálne pružného, komplexného, procedurálne efektívneho konceptu vyučovania. (Bližšie k modifikáciám komunikačných modelov pozri Flusser, 2002, s. 25 a nasl.; Barabási, 2006; ku kognitívne orientovaným úvahám pozri napr. zborník *Jazyk a kognícia* a z neho okrem iných úvodnú štúdiu J. Rybára – V. Kvasničku – I. Farkaša a príspevky J. Dolníka, J. Rybára. M. Kanovského, L. Beňuškovéj a J. Kelemen, 2005).

„Iné čítanie“ – odvážnejšie prijímanie, viacvrstvové analýzy komunikátov svojho druhu v dotyku či prieniku s empiricky získavanými či didakticky riadenými kompetenciami ich používateľov – je zásadným predpokladom na ich účinné zaradenie do vzdelávania na všetkých úrovniach. Nejde pritom o dočasné, módné uprednostňovanie produktov s elektronicky podmieneným usporiadaním pred osvedčenými dorozumievacími spôsobmi a formami. E-texty nepochybne tvoria a budú stále zreteľnejšie utvárať vnútorne pestrý súbor jazykovo-komunikačne konkurencieschopných a metodicky plnoprávnych komunikátov. Tak sa potvrdí ich vhodnosť na odborne kompetentné vyučovanie všetkých jazykových javov s ich predurčením na plnenie produkčno-aplikačných potrieb a faktické naplnenie ich humánnej podstaty.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ÚDAJOV

BARABÁSI, Albert L. 2006. *U mreži. Zašto je sve povezano i kako misliti mrežno u znanosti, poslovanju i svakodnevnom životu*. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2006. 302 s. ISBN 953-222-250-2

BECK, Ulrich. 2003. *Što je globalizacija? Zablude globalizma – odgovori na globalizaciju*. Zagreb : Vizura, 2003. 389 s. ISBN 953-6957-11-6

CRYSTAL, David. 2006. *Language and the Internet*. 2nd Ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 304 s. ISBN 978-0-521-86859-4

FAIRCLOUGH, Norman. 2003. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London : Routledge, 2003. 272 s. ISBN 0415258928

FINDRA, Ján. 1991. Individuálne a sociálne determinanty komunikátu. In: *Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie*. 1. diel. Ed. P. Odaloš – V. Patráš. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta, 1991, s. 53 – 61. ISBN 80-85162-30-X

FLUSSER, Vilém. 2002. *Komunikológia*. Bratislava : Mediálny inštitút, 2002. 253 s. ISBN 80-968770-0-3

FORET, Martin. 2008. Mezi slovem a obrazem: O možnostech a relevanci rozlišení a o komplexitě vztahů v tzv. sémioticky heterogenních komunikátech. In: *Intermedialita: slovo – obraz – zvuk*. Ed. J. Schneider – L. Krausová. Olomouc : Univerzita Palackého, 2008, s. 77 – 84. ISBN 978-80-244-2054-7

GREGOVÁ, Renáta – RUSNÁK, Juraj – SABOL, Ján S. 2004. *Interpretácia textov elektronických masových médií. Stručný terminologický slovník*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2004. 156 s. ISBN 80-8068-298-4

HOFFMANNOVÁ, Jana. 2006. Intertextualita v súčasnej elektronickej komunikaci. In: *Teorie a empirie. Bichla pro Krčmovó*. Ed. T. Hoskovec – O. Šefčík – R. Sova. Brno : Masarykova univerzita, 2006, s. 163 – 174. ISBN 80-210-3955-8

Intermedialita: slovo – obraz – zvuk. 2008. Ed. J. Schneider – L. Krausová. Olomouc : Univerzita Palackého, 2008. 334 s. ISBN 978-80-244-2054-7

Jazyk a kognícia. 2005. Ed. J. Rybár – V. Kvasnička – I. Farkaš. Bratislava : Kalligram, 2005. 419 s. ISBN 80-7149-716-9

KOPECKÝ, Martin. 2008. Vliv ICT na životní styl (s ohledem na proces celoživotního učení). In: *Využitie informačných a komunikačných technológií v edukačnom procese*. Ed. J. Oravcová – Z. Vašašová. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied, 2008, s. 118 – 139. ISBN 978-80-8083-603-0

LIGOŠ, Milan. 2009. *Základy jazykového a literárneho vzdelávania. Úvod do didaktiky materinského jazyka a literatúry*. I., II. Ružomberok : Katolícka univerzita – Filozofická fakulta, 2009. 119 + 146 s. ISBN 978-80-8084-429-5 + 978-80-8084-430-1

McLUHAN, Marshall. 2008. *Razumijevanje medija. Mediji kao čovjekovi proizvođači*. Zagreb : Golden marketing – Tehnička knjiga, 2008. 326 s. ISBN 978-953-212-303-6

Média dnes. Reflexe mediality, médií a mediálních obsahů. 2008. Ed. M. Foret – M. Lapčík – P. Orság. Olomouc : Univerzita Palackého, 2008. 431 s. ISBN 978-80-244-2023-3

ONDREJOVIČ, Slavomír. 2008. *Jazyk, veda o jazyku, societa. Sociolingvistické etudy*. Bratislava : Veda, 2008. 304 s. ISBN 978-80-224-0994-0

PATRÁŠ, Vladimír. 2009. *Sociolingvistické aspekty elektronickej podmienenej komunikácie / Sociolinguistic aspects of electronically determined communication*. Studia Oeconomica. Vědecké monografie / Scientific monographs. Karviná : Slezská univerzita v Opavě – Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, 2009. 149/155 s. ISBN 978-80-7248-522-2

STADTRUCKER, Ivan. 2007. *Teória masmediálnej (dis)komunikácie*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2007. 468 s. ISBN 978-80-8061-286-3

ŠKOLKAY, Andrej. 2009. *Médiá a globalizácia*. Bratislava : Škola komunikácie a médií, 2009. 351 s. ISBN 978-80-970202-7-9

VERČIČ, Dejan – ZAVRL, Franci – RIJAVEC, Petja – VERČIČ, Ana Tkalac – LACO, Kristina. 2004. *Odnosi s medijima*. Zagreb : Masmedia, 2004. 201 s. ISBN 953-157-460-X

VYBÍRAL, Zbyněk. 2005. *Psychologie komunikace*. Praha : Portál, 2005. 319 s. ISBN 80-7178-998-4

Využitie informačných a komunikačných technológií v edukačnom procese. 2008. Ed. J. Oravcová – Z. Vašašová. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied, 2008. ISBN 978-80-8083-603-0

SUMMARY

“OTHER KINDS OF READING” OF ELECTRONICALLY DETERMINED TEXTS

The characteristics of electronic communication and texts successfully oscillate on the borders of traditionally (neo/structuralistically) defined and conventionally related oppositions: *written – oral, official – unofficial, public – private, standard – non-standard*, and of the other, secondary, members of the dichotomies. However, it is necessary to consider the fact that besides the frequently amorphous and disparate communication profile and specifically structured socio-pragmatic characteristics, the given texts resist the reception, analyses, creation and expedition according to the criteria proved right in the “classical” linear, alphabetical discourse, which usually inclines towards one member of the above-mentioned pairs in the chain of the proposed criteria. As to “other kinds of reading”, electronically conditioned texts do not require an irreverent attitude; on the contrary they need an accepting attitude which adequately and realistically reflects the changing communication paradigm. It is only natural that the awareness of such an attitude makes demands on its implementation in didactics including school practice. The “Generation Y”, which includes schoolchildren as well as people born in the 1980s and later, use the so called new technologies and their applications without any significant difficulties. Thinking, acting, conduct and communication behavior of young users are ready for the simultaneous mastery of cognitive processes for which they are prepared much better than the older generations (defined in socio-generation, not individual sense of word). The objective of the study is to methodologically support the purposeful communication language education using the paradigms which students have mastered and are familiar with from the everyday use of the “new media”.

PUBLIKOVANÉ:

PATRÁŠ, Vladimír. 2010. „Iné čítanie“ elektronicky determinovaných textov. In: *Odborová didaktika v príprave a v ďalšom vzdelávaní učiteľa materinského jazyka a literatúry*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej pri príležitosti životného jubilea doc. PaedDr. Milana Ligoša, CSc., v Ružomberku 8. – 9. 9. 2009. Ed. E. Príhodová. Ružomberok : Filozofická fakulta KU v Ružomberku, 2010, s. 347 – 361 (0,85 AH). ISBN 978-808084-562-9

O AUTOROVI

Prof. PaedDr. Vladimír PATRÁŠ, CSc. – vo vedeckovýskumnej a pedagogickej činnosti a publikačných aktivitách doma i v zahraničí na platforme všeobecnej jazykovedy a sociolingvistiky sa venuje problematike jazykovej komunikácie. Sústreďuje sa na interdisciplinárne koncipované výskumy dorozumievania v spoločnosti – na jazykovú a komunikačnú kultúru vo verejnej mediálnej

sfére, v politickej komunikácii, na bádania v oblasti hovorenej (ústnej) podoby jazyka v mestách a v záujmových a profesiových mikrospoločenstvách. Pozornosť zameriava aj na štylistické osobitosti vecných a umeleckých textov, na klasickú a praktickú rétoriku, manažérsku a pedagogickú komunikáciu a na informačné a komunikačné technológie.

KONTAKT

Katedra slovenského jazyka a literatúry
Fakulta humanitných vied
Univerzita Mateja Bela
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
patras@fhv.umb.sk
www.osobnosti.sk